

tagolást. A szóképes olvasás korán erőltette a néma olvasást, a tanító nem hallotta, mi történik, így a hibák rejtve maradtak. A szükséges dekódolási mechanizmus nem alakult ki, és amikor a gyerekek memóriája már nem bírta a megnövekedett szóanyagot, bekövekezett a csödhelyzet. *Mindez kitermelte Magyarországon a rosszul olvasó és rossz helyesírási generációkat*, egy felmérés szerint a 8. osztályosaink egyharmada küzd nyilvánvaló vagy rejtetten maradó szövegértési problémákkal, sok főiskolás sem tud olvasni, nem beszélve az állítólagos diszlexiások irreálisan nagy számáról: *nem hihető, hogy a gyereknépeség egyharmada valóban diszlexiás lenne.*

A szóképes olvasást időközben megszüntették, de – mint a szerző írja – az egy emberöltő alatt szétrombolt helyes olvasástanítási gyakorlat visszaállításához valószínűleg egy újabb emberöltőre lesz szükség. Jászó Anna kétségkívül a *konzervatív gyakorlat* híve, ám minden szavának hitelt ad nemcsak logikus és meggyőző érvelése, hanem szakterülete mai hazai és nemzetközi eredményeinek fölényes ismerete is. Recepteket is kínál a jelenlegi helyzet javítására, bár élne velük a magyar olvasástanítás.

A kötet élvezetes, olvasmányos stílusban, minden hangzatos tudományoskodás nélkül tárgyalja mondandóit. Külön megemlítendő erénye a visszafogott, legfeljebb szelíden ironikus hangvétel azokban az esetekben is, amikor a szerző szívének nyilvánvalóan nem kedves tényekről van szó. A tanítók és tanárok, a középiskolát elvégzett szülők, általában az olvasási kultúránk iránt érdeklődők mind haszonnal forgathatják. *Rengeteget lehet tanulni belőle*, a recenzió keretei közé még a témák teljes körű felsorolása sem fért be, az *izgalmas apró részletekről* nem is beszélve. Például a globális módszer történetéből kiderül, hogy az ötlet nagy valószínűséggel Rousseau-tól származik, és tényként tudjuk meg, hogy sok amerikai kisgyerek bizony elolvassa Hunor és Magyar és a csodaszarvas történetét!

Szóllósy Éva

B. Nagy Ágnes és Szépe György (szerk.)

Anyanyelvi nevelési tanulmányok I.

(*Iskolakultúra*-könyvek 29. szám)
Pécs, 2005. 199 p.

A tanulmánygyűjtemény létrehozásának alapja nem mindennapi. Egyik része az emlékezés és honoráció, a másik azonban tudományág-specifikusnak nevezhető. Szépe György *Előszavából* kitűnik, hogy a gyűjteményt az anyanyelvi nevelés kiemelkedő alakjának, Temesi Mihály nyelvészprofesszor emlékének ajánlják a szerzők.

A tizenegy tanulmány az anyanyelvi nevelés gyújtópontjait hivatott bemutatni. A szerzők valamilyen módon mindannyian a pécsi Nyelvtudományi Doktori Iskola Alkalmazott Nyelvészeti Doktori Programjához kapcsolódnak, legtöbbjük itt folytatta tanulmányait és védte meg doktori értekezését.

A diszciplína „tervrajzának” (p. 9) kibontása logikus, szakmailag átgondolt, megalapozott koncepciót követ. Az alkalmazott nyelvészet interdiszciplináris helyzetéből adódóan az anyanyelvi nevelés feladatának és kutatási területeinek bemutatása a tanulmánygyűjtemény egyik legfontosabb nívója és jelentősége. Az egyedülálló válogatás az óvodai neveléstől a különféle alkalmazásokon keresztül egy fokozatosan bővülő skálán igyekszik feltárni a tudományterület szerepét a jelenkori nevelésben.

Habár a kötet összetett tematikát mutat, mégsem követi azt a tanulmányok elhelyezését illetően, megmarad a betűrendes kialakításban; a tematikus elrendezés, azaz az anyanyelvi nevelés részterületekre bontása a jövő feladatai közé tartozik.

Albertné Herbszt Mária *A tanár-diák együttműködést* érinti kvantitatív elemzésre épülő tanulmányában (pp. 15–36): egy elsősorban módszertani indíttatású, a tantervi kommunikáció oldaláról alkalmazható vizsgálatot mutat be. A tanórai megszólalás lehetőségeinek a társalgáselemzés módszerével történő mérése újszerűnek nevezhető. A mennyiségi jellegű

módszereket követve a szerző megmarad a statisztikai elemzésnél, de alaptézise eltérő: a szövegelemző és szövegfeldolgozó órákon a megszólalások átlagát vizsgálva a diákok oldalára koncentrálnak. Az élőnyelvi korpusz legfontosabb tanulságai alapján a tanulmány összegzése elsősorban előre mutat, tanácsokkal szolgál a pedagógusok számára: ösztönözni kell a gyerekeket, beszélni engedni, megadni nekik a szóbeli kibontakozás lehetőségét.

B. Nagy Ágnes *Generatív grammatika az anyanyelvi nevelésben* című tanulmánya (pp. 37–69) elméleti jellegű, kérdésfelvetései körünk anyanyelvi nevelési problémáit érintik. Emellett egy modell rövid bemutatása és a modell oktatási alkalmazhatóságának felvázolása az írás érdeme. A szerző közelítő módszerrel halad a nyelvtanórákról adott megállapítások valós vagy általánosított nézeteitől, a magyar grammatikai oktatás helyzetétől – érintve a tananyagok és programok sokféleségét – egészen egy probléma-centrikus és érzékeny tananyag felé. A tanulmány kimenete Alberti Gábor és Medve Anna modelljének rövid ismertetése, a mondatelemzés területén felhasználható generatív mondattan jogos méltatása. A modellnek a közoktatásban való alkalmazását egy feladatbank létrehozásával tervezi a két szerző, amiből a *Feladatok* fejezetben adnak némi ízelítőt.

Benczik Vilmos *A szóbeliség-írásbeliség paradigma (Kommunikációelméleti adalékok a szóbeli és írásbeli közlésformák természetéhez)* című tanulmánya (pp. 70–84) vázlatos áttekintését adja a szóbeliség-írásbeliség paradigmán belül a különféle közlésformák természetének. Célja a figyelemfelhívás, a téma fontosságának hangsúlyozása az oktatás gyakorlatában. A szerző a szóbeli és az írásbeli közlés jellemzőit bemutatva érinti az írott és a beszélt nyelv interferenciáját. A tanulmány tekintélyesebb része azonban *A szépirodalom és a szóbeliség-írásbeliség paradigmáját* bemutató fejezet (pp. 77–81). A szerző végkövetkeztetése az, hogy ennek a paradigmának az ismerete és vizsgálata nélkül nem alakítható ki helyes nyelvszemlélet.

Szintén a szerep oldaláról közelít az anyanyelvi nevelés felé Fóris Ágota *A lexikográfia szerepe az anyanyelvi nevelésben* című írása (pp. 85–98). A szerző szükségesnek tartja a tudományterület módszereinek bevezetését az anyanyelvi oktatásba. Ennek tényezőit fejti ki pontosan felépített elméleti tanulmányában. Érvei között a társadalmi értékek, a szótárak mindinkább előtérbe kerülő igénye és felhasználása a legfontosabb. A tudomány és a társadalom számos területén megtalálható és fokozatosan megjelenő nyomtatott és elektronikus szótárak rohamosan bővülő igényről árulkodnak. Ezt veszi sorra Fóris Ágota; témájának tartalmi kibontása a nyelvi szótáraktól a lexikográfia alaptantervben megjelenéséig halad. Igen lényeges szempontként említi a lexikográfia paradigmaváltásából adódóan a szótárak szerkezetének és tartalmának átalakulását (p. 95). A közoktatás feladatának tekinti a szótárhasználat képességének kialakítását, illetve a felsőoktatásban a lexikográfia megfelelő szintű oktatását.

Gödéné Török Ildikó elemző tanulmányában (*Az anyanyelvi nevelés lehetőségei az iskolára való előkészítésben*, pp. 99–109) az óvodában tapasztalható alacsony színvonalú gyermeki beszédképesség okait vizsgálja. Fejlődéstörténeti vázlatát után egy-két részterületét érinti a gyermeki megismerésnek és a nevelésnek. A szókincsfejlesztést szolgáló játék mellett a szerző kiemeli a vizuális és testi nevelést, a matematikai alapú tapasztalatszerzést. Az esszé törzsrésze a szókincsfejlesztéssel szintén szorosan összekapcsolódó mese és vers szerepének felvázolása. A tanulmány fontos kimenete a képolvasás alkalmazási vizsgálati módszerének fontossága a gyerekek beszédfejlettségének leírásában.

Szintén elemző, értelmezői úton halad Kántor Gyöngyi írása. *Az anyanyelvi nevelés helye és korszerű feladatai* (pp. 110–5) a diszciplínát elhelyezi a nyelvtudomány rendszerében. Az anyanyelvi nevelés fogalmát kiterjeszti az iskolán kívüli nyelvvvel kapcsolatos tevékenységekre is, mégis elsősorban iskolai hatókörben regisztrálja azt.

A cikk a diszciplína fogalmisága, helye és feladatai mezsgyéjén halad. Az anyanyelvi nevelést a fogalmiság és a tudományterület kibontása során egyértelműen az alkalmazott nyelvészet interdiszciplináris helyzetébe tagolja. A feladatok felvázolásán túl fontos szempontként említi az egyetemi oktatás, a tanári, nevelői felkészítés szükségességét, amely munkában a kaposvári (főiskolai) és a pécsi (egyetemi) anyanyelvi nevelési oktatást méltatja, jogosan.

Medve Anna tanulmánya (*Egy készülő tananyag: részletek és dilemmák, avagy anyanyelvi nevelés tetőtől talpig*, pp. 116–38) a tanulmánykötet igen értékes része. A diszciplínához gyakorlati, felhasználói oldalról közelít. A tananyag meghatározása során humorosan a generatív grammatika terminusaival látja el a tananyag szereplőit. A tanulmány bemutató jellegű. A tanulmány alapján elmondható, hogy a modern nyelvészet eredményeit integráló harmadik programként a strukturális mondattan jelenik meg a felsőoktatásban. Ebbe a rendbe illeszkedik Alberti Gábor és Medve Anna tevékenysége Pécssett. A tudományterület felsőoktatási alkalmazásán és oktatásán túlmenően a szerző által készített feladatgyűjtemény valószínűleg a középiskolai oktatásban is jól használható tananyagként funkcionálhat (p. 118). A tanulmány egyik legfontosabb újdonsága egy praktikus tananyag közoktatásban történő alkalmazásának fontossága. A tanulmány másik érdeme a teljesség igényének igelenlése: a ma csupán a mondatban keretben működő strukturális szempont kiterjesztése a többi nyelvi szintre. Ezen nyelvtan tananyagképes alkalmazhatósága után Medve Anna részleteket közöl feladatgyűjteményéből. A fonológia, a morfológia és a szintaxis szintjén megjelenő példák egy olyan, a közoktatásban megjelenő tananyagot modellálnak, mellyel végre kikerülhetnek a magyar nyelvtan tanításának mára már elégtelennek tűnő bűvköréből.

Sárdi Edit tanulmánya (*A tanulás tanítása és tanulása, avagy mit tehet az iskola a tanulni tudás érdekében az iskoláskor kezdetén?* pp.

139–53) a tanulni tudás kérdéskörével foglalkozik, pontosabban az olvasástanítással, a néma olvasás útján való ismeretszerzés elsajátításával. Az olvasás közoktatási helye és az olvasási képesség kommunikációs szempontú megközelítése után tér rá a szerző a néma olvasás jellemzőinek leírására. Az olvasástanítás hazai problémái mögött szerinte elsősorban „pedagógiai műhibák” (p. 146), valamint a tanulás elsajátításának technikai hiányosságai állnak. A szerző gyakorlati, javító szándékát jelzi, hogy a továbbiakban a pedagógusok tervező munkájának segítésére néhány jól alkalmazható tanítási algoritmust közöl.

A logopédia, a fejlesztő pedagógia színteréről származó nyelvi zavar témaköre mára már az alkalmazott nyelvészetnek, az anyanyelvi nevelésnek is fontos foglalkozási ága. Ezt a témát fejti ki Sebestyenné Tar Éva *Nyelvi zavarral küzdő gyermekek az iskolában* című írásában (pp. 154–69). A nyelvi zavarok (fejlődési diszfázia, diszlexia, diszgráfia, illetve szelektív mutizmus) leírása során a szerző helyesen érinti a különböző szociális (iskolai előmenetel, szociális kapcsolatok, anya-gyermek kommunikáció problémái), de a pszichés mutatókat is. A téma kibontásának fontos kimenete, hogy a nyelvi zavarral küzdő gyermekekkel való foglalkozás csak az együttnevelés szellemében valósítható meg.

A szövegértés, az írásbeliség problémái korunk leglényegesebb nevelési feladatai közé tartoznak. Ezzel foglalkozik Steklács János *A funkcionális írásbeliség társadalmi és pedagógiai kontextusban* (pp. 170–83) tanulmánya. Mint a kötetben szereplő több szerző, maga is feladatának tekinti a tudományos segítségnyújtást. Az átfogó dolgozatban a funkcionális írásbeliség elméleti megközelítése után annak gyakorlati oldalát írja le. A háttérben lebonyolított empirikus kutatás eredményei között elsődlegesen az írásbeli szokások, az írásbeliséghez fűződő viszony megváltozása jelent meg. Ezen alapult a szerző kísérleti alfabetizációs programja. Ennek során kiscsoportos keretben próbált előrelépni, másrészt pedig az írott nyelvi szövegekkel,

a szövegalkotással kapcsolatos attitűdök feltérképezése volt a célja. Az eredmények azt mutatták, hogy az írásos szövegalkotás mutatói között nagy százalékban szerepelnek szociális, szociokulturális mutatók. Steklács János cikke és munkálkodása a funkcionális analfabetizmus leírásán túl a „nyelvi hiányelmélet” kutatásának fontos állomásaként is jelölhető.

Szintén az írott nyelvhez való viszony témakörébe tartozik Szinger Veronika *Az írás–olvasás előkészítése az óvodai programok tükrében* (pp. 184–99) című tanulmánya. Az első szocializációs terep fontossága után tér rá a szerző az óvodai írás–olvasás előkészítésének kérdéskörére. Az óvodai készségfejlesztés szükségességének hangsúlyozása a tanulmány egyik fontos eredménye. Az írástanítás késleltetésének koncepciója helyett az óvodai mozgáskoordinációs gyakorlatok mellett érvel a szerző. Az *Óvodai nevelés országos alapprogramját* (OAP) áttekintve megállapítja, hogy az OAP figyelmen kívül hagyja az óvodai preedukációt, kitéve a nevelést és a gyerekeket a szélsőséges pedagógiai megoldásoknak.

Összességében elmondható, hogy az elméleti megalapozás és a gyakorlati oldal egyaránt megjelenik a kötet összeállításának koncepciójában: a tanulmányok kapcsán az anyanyelvi nevelés helyének és fogalmának megfogalmazása, valamint a részterületek leírása, kibontása látható. Ez a meg gondolás pedig mindenképpen egy egységes, körvonalazott, a nyelvtudomány egészében pontosan meghatározott, de helyzetében folyamatosan bővülő diszciplínát mutat. Ez a pécsi kollektíva voltaképpen Temesi Mihály nyelvi nevelési koncepciójának továbbvivője. Mára a Nyelvtudományi Doktori Iskola Alkalmazott Nyelvészeti Programja az anyanyelvi nevelés tudományterületének kiemelkedő intézményévé vált, amihez elengedhetetlen volt (és jelenleg is az) pécsi tanárainak áldozatos munkája.

Oláh Örsi Tibor

Terts István (szerk.)

Lotz János útja. Bonyhád → Budapest → Stockholm → New York

[Petőfi Sándor Evangélikus Gimnázium:]
Bonyhád, 2006. 159 p.

A felületesen gyanútlan olvasó számára a könyvecske szinte az „ebéd utáni desszert” képzetét kelti madártejszínű borítójával és szolid terjedelmével. Az első benyomás azonban most is csalóka: a bonyhádi Petőfi Sándor Evangélikus Gimnázium 200 éves fennállásának jubileumára kiadott kötet olyan változatos (és nem könnyed) olvasmány, amely túl azon, hogy méltó emléket állít az iskola egykori jeles tanítványának, Lotz János nyelvészprofesszornak (1913–1973), szinte észrevétlenül nyújt hasznos útmutatót a XX. század fő nyelvészeti irányzataihoz. Ráadásul a személyes, szakmai életpálya bemutatásán keresztül az olvasó bepillantást nyerhet abba a gazdasági válsággal, politikai viharokkal, „forró” háborúval és „hideg” békével terhelt korszakba, amely közvetve, de korántsem elhanyagolható módon alakította az egyéni tehetség kibontakozásának (visszatekintve már-már elkerülhetetlennek tűnő) megvalósulását.

Ugyanakkor a tanulmányokból és visszaemlékezésekből kirajzolódó Lotz János-kép korántsem egy statikus, befejezett, múzeumi kiállítótermek szépen megvilágított, de óhatatlanul porosodásra hajlamos szegletébe kiakasztandó, szigorú tekintetű portré.

Egykori bonyhádi gimnáziumában jelenleg a nyelvészet iránt érdeklődő diákok munkálkodnak nemcsak a tudós emlékének megőrzésén, az életpálya fontosabb állomásait bemutatni hivatott film elkészítésén, hanem mindeközben „mellesleg” megismerkednek az egyéni kutatás módszereivel és a modern nyelvészet alapvető kérdéseivel. Svédországban máig tisztelet övezi Lotznak a stockholmi egyetemen végzett, évtizedes újító tevékenységét, amelyet részben az Egyesült Államokba történő áttelepülése után, 1946-tól is folytatott.